

2021 M. ATASKAITA APIE PAGRINDINIŲ TEISIŲ BŪKLĘ

2020 m. pagrindinių teisių apsaugos srityje padaryta pažanga, tačiau neišvengta ir nesėkmių. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (angl. FRA) 2021 m. ataskaitoje apie pagrindinių teisių būklę apžvelgiami svarbiausi šios srities pokyčiai, taip pat aptariami laimėjimai ir neišspręsti susirūpinimą keliantys klausimai. Šiame leidinyje pateikiamos FRA nuomonės apie pagrindines nagrinėjamų teminių sričių naujoves ir trumpa faktinių duomenų, kuriais grindžiamos šios nuomonės, apžvalga. Jame glaustai, tačiau informatyviai apžvelgiamos didžiausios ES ir jos valstybėse narėse kylančios su pagrindinėmis teisėmis susijusios problemos.

FRA NUOMONĖS

1 [TIKSLINĖ INFORMACIJA]

Koronaviruso pandemija ir pagrindinės teisės. Metų apžvalga

4

Chartijos įgyvendinimas ir naudojimas nacionaliniu lygmeniu

7

Lygybė ir nediskriminavimas

10

Rasizmas, ksenofobija ir susijusi nepakanta

13

Romų lygybė ir įtrauktis

16

Prieglobstis, vizos, migracija, sienos ir integracija

19

Informacinė visuomenė, privatumas ir duomenų apsauga

22

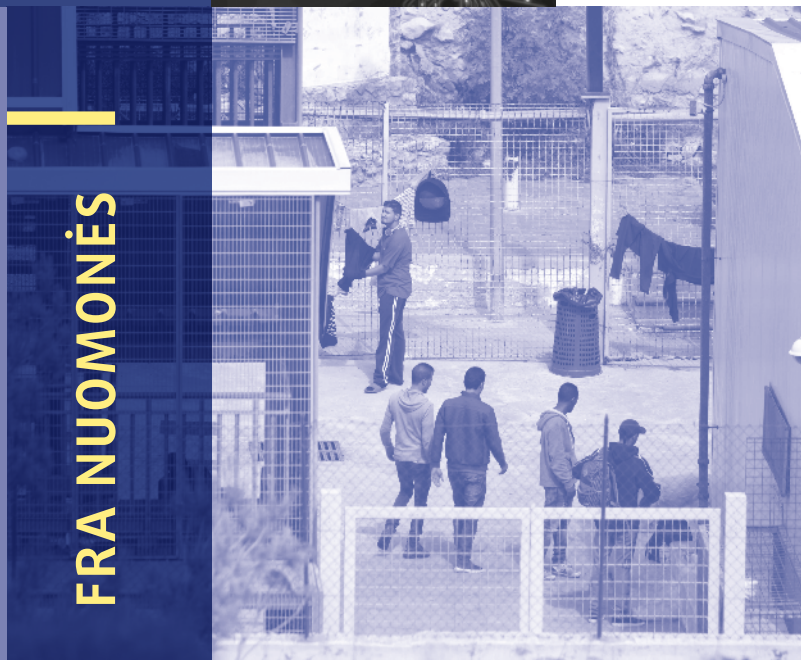
Vaiko teisės

25

Teisė kreiptis į teismą

27

Neįgalųjų teisių konvencijos įgyvendinimo raida

Rankraštis parengtas 2021 m. balandžio mėn.

Nei Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, nei joks Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros vardu veikiantis asmuo nėra atsakingas už toliau pateikiamos informacijos naudojimą.

Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2021

Print	ISBN 978-92-9461-290-8	ISSN 2467-2483	doi:10.2811/177002	TK-AM-21-001-LT-C
PDF	ISBN 978-92-9461-257-1	ISSN 2467-2718	doi:10.2811/817741	TK-AM-21-001-LT-N

© Europos pagrindinių teisių agentūra, 2021

Leidžiama atgaminti nurodžius šaltinį.

Naudoti ar atgaminti nuotraukas ir kitą medžiagą, kurių autorių teisės nepriklauso Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrai, galima tik gavus autorių teisių turėtojų leidimą.

Nuotraukų šaltiniai

Viršelis: © silkfactory/iStock; © Sikov/Adobe Stock; © Marcello Paternostro/Europos Sąjunga

1 puslapis: © xavierarnau/iStock

2 puslapis: © Fundación Secretariado Gitano (FSG)

3 puslapis: © Shutter B/Adobe Stock

4–5 puslapis: © FRA

7 puslapis: © Cate Gillon/Getty Images

8 puslapis: © utlanov/Adobe Stock

9 puslapis: © NurPhoto/Getty Images

10 puslapis: © Satjawat/Adobe Stock

11 puslapis: © Lidia_Lo/Adobe Stock

12 puslapis: © Kypros/Alamy Stock Photo

13 puslapis: © Nigel Crump/Alamy Stock Photo

14 puslapis: © ton koene/Alamy Stock Photo

15 puslapis: © Pierre Andrieu/AFP via Getty Images

16 puslapis: © Angelos Tzortzinis/Europos Sąjunga

17 puslapis: © Marcello Paternostro/Europos Sąjunga

18 puslapis: © Sean Gallup/Getty Images

19 puslapis: © bluesdesign/Adobe Stock

20 puslapis: © Monopoly919/Adobe Stock

21 puslapis: © Sikov/Adobe Stock

22 puslapis: © New Africa/Adobe Stock

23 puslapis: © silkfactory/iStock

25 puslapis: © kumikomini/iStock

26 puslapis: © RomanR/Adobe Stock

27 puslapis: © Tommy Larey/Adobe Stock

28 puslapis: © elypse/Adobe Stock

29 puslapis: © H_Ko/Adobe Stock

KORONAVIRUSO PANDEMIJA IR PAGRINDINĖS TEISĖS. METŲ APŽVALGA

COVID-19 pandemijai plintant visame pasaulyje, institucijos visoje Europos Sąjungoje priėmė daugybę ribojamųjų priemonių, skirtų apsaugoti žmonių gyvybę ir sveikatą. Šios priemonės apribojo įvairias pagrindines teises, pavyzdžiui, judėjimo ir susirinkimo teisę, teisę į privatų ir šeimos gyvenimą, įskaitant asmens duomenų apsaugą, teisę į mokslą, darbą ir socialinę apsaugą. Pandemija ir jos sukeltos reakcijos paaštrino esamas problemas ir nelygybę visose gyvenimo srityse ir itin paveikė pažeidžiamas grupes. Dėl jos taip pat padaugėjo rasistinių incidentų. Tam, kad būtų laikomasi žmogaus teisėmis grindžiamo požiūrio į kovą su pandemija, reikalingos būtinios, laikinos ir proporcingos priemonės, kurios būtų pagrįstos teisės aktais. Taip pat reikia mažinti socialinį ir ekonominį pandemijos poveikį, apsaugoti pažeidžiamas grupes ir kovoti su rasizmu.

Turimi faktai rodo, kad pandemija ir priemonės, priimtose suvaldyti, iš esmės paveikė visus mūsų asmeninio ir kolektyvinio gyvenimo aspektus, įskaitant mūsų demokratinį institucijų veikimą. Pandemija atskleidė naujus iššūkius, susijusius su pagrindinių vertybių, kuriomis grindžiamas mūsų valstybių ir Europos Sąjungos veikimas, išsaugojimu. Ji paveikė mūsų pagrindines teises. Apribojimai paveikė mūsų asmeninius ir socialinius santykius ir mūsų neskelbtinų asmens duomenų apsaugą. Taip pat socialinės ir ekonominės pandemijos pasekmės bus jaučiamos dar ilgai ir reikšmingai padidins jau esamą nelygybę.

Kaip daugelis pabrėžė tarptautiniu, ES ir nacionaliniu lygmenimis, būtina užtikrinti, kad visomis neatidėliotomis ir ribojamosiomis priemonėmis nebūtų pažeidžiamos tarptautinės žmogaus teisės ir teisės viršenybės standartai, nes jos įtvirtintos tarptautiniuose dokumentuose ir suformuotos atitinkamoje teismų praktikoje. Daugelyje autoritetinių šaltinių nustatyti šie standartai, kuriuose atsakingiems subjektams pateikiamos gairės, kaip geriau apsaugoti žmonių teises į gyvybę ir sveikatą, nepanaikinant visų kitų jų teisių.

1.1 FRA NUOMONĖ

Priimdamos ribojamąsias priemones nepaprastosiomis padėties metu, kaip antai COVID-19 pandemijos atveju, ES valstybės narės turėtų įvertinti ir suderinti skirtingų pagrindinių ir žmogaus teisių reikalavimus. Šiai pusiausvyrai pasiekti jos turėtų atsižvelgti į tarptautinių žmogaus ir pagrindinių teisių standartus, įskaitant atitinkamą teismų praktiką ir tarptautinių žmogaus teisių įstaigų gaires. Rengiant, įgyvendinant ir stebint ribojamąsias priemones ES valstybės narės taip pat turėtų įtraukti nacionalines valstybines žmogaus teisių įstaigas. Šios priemonės turėtų būti būtinos, laikinos ir griežtai proporcingos.

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad ribojamosios priemonės grindžiamos įstatymais ir kad teismai, parlamentai, valstybinės žmogaus teisių įstaigos ir kitos suinteresuotosios šalys, įskaitant pilietinę visuomenę, galėtų jas kruopščiai išnagrinėti.

ES institucijos turėtų ir toliau stebėti neatidėliotinas priemones, atsižvelgdamos į pamatines ES vertybes, nustatytas Europos Sąjungos sutarties 2 straipsnyje, įskaitant pagrindines teises, teisinės valstybės principą ir demokratiją. Prireikus politikos dokumentai, kaip antai naujoji metinė Europos teisinės valstybės mechanizmo taikymo ataskaita, turėtų atspindėti neatidėliotinių priemonių stebėsenos rezultatus.

1.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų pagerinti savo sveikatos priežiūros, socialinės gerovės ir socialinės paramos sistemų atsparumą, siekiant užtikrinti, kad net ir krizės metu visiems būtų teikiamos paslaugos vienodomis sąlygomis. Kad tai būtų pasiekta koordinuotai visoje ES, Europos Komisijos pasiūlymas dėl stiprios Europos sveikatos sąjungos turėtų būti nedelsiant priimtas. Pasiūlymu siekiama žymiai pagerinti ne tik sveikatos apaugą, bet ir socialinį ir ekonominį gyvenimą visoje ES.

1.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų dėti daugiau pastangų siekdamas užkrinti visų vaikų ugdymo tęstinumą bet kokiomis aplinkybėmis, visų pirma krizės, tokios kaip COVID-19 pandemija, metu. Šiuo atžvilgiu jos turėtų didžiausią dėmesį skirti skaitmeninės infrastruktūros diegimui visuose ugdymo lygiuose ir užtikrinti tinkamus mokymus, kad mokytojai būtų supažindinti su darbu skaitmeninėje aplinkoje. Atsižvelgiant į tai, reikėtų skirti dėmesį Skaitmeninio švietimo veiksmų planui (2021–2027 m.), kuriame siūloma tai padaryti ir raginama glaudžiau bendradarbiauti ES lygmeniu, kad švietimo ir mokymo sistemos būtų pritaikytos skaitmeniniam amžiui.

ES valstybės narės taip pat turėtų užtikrinti, kad tokia skaitmeninė infrastruktūra būtų įtrauki. Tai reiškia, kad ji turėtų būti pritaikyta socialiniu požiūriu atskirtų ir pažeidžiamų visuomenės grupių, kaip antai vaikų su negalia, romų ir klajoklių vaikų ir migrantų bei pabėgėlių vaikų, poreikiams.

Kaip pabrėžė Europos Parlamentas, „net ir nepaprastosios padėties metu turi būti užtikrinami pagrindiniai teisinės valstybės ir demokratijos principai bei pagarba pagrindinėms teisėms“. Todėl ES pagrindinių teisių chartija yra itin svarbi ES veiksmų ir valstybių narių veiksmų, kurie patenka į ES teisės taikymo sritį, atžvilgiu. 2020 m. FRA biuleteniuose pabrėžė poveikį pagrindinėms teisėms ES kontekste.

Nacionaliniu lygmeniu ribojamąsias priemones tikrino teismai, parlamentai, žmogaus teisių, pilietinės visuomenės įstaigos ir kiti suinteresuotieji subjektai. Nors ir pripažino būtinumą imtis neatidėliotinių priemonių pandemijai suvaldyti, jie prieštaravo priemonėms, kurios nebuvo pagrįstos teisės aktais, buvo taikomos ilgą laiką ir buvo neproporcingos. Jie taip pat pabrėžė kovos su diskriminacija, neapykantos kalba ir rasizmu, susijusiais su COVID-19 pandemija, svarbą.

Šiuolaikinis mokslas su šia užduotimi susidorojo per rekordiškai trumpą laiką ir vakcinas rinkai pristatė jau 2020 m. pabaigoje. Nepaisant to, pandemija atskleidė sveikatos priežiūros, švietimo, užimtumo ir socialinės priežiūros sistemų pajėgumų ir parengties įveikti tokią krizę ir įvykdyti prievolę įgyvendinti visų asmenų teises į sveikatą, išsilavinimą, darbą, socialinę apsaugą ir pagalbą trūkumus ir apribojimus. Ji taip pat atskleidė mūsų pajėgumų apsaugoti pažeidžiamas grupes spragas. Pandemija yra mūsų pasirengimo laikytis pasaulinėje Darbotvarkėje iki 2030 m. įtvirtinto pažado „nė vieno nepalikti nuošalyje“ išbandymas siekiant socialiai teisingo perėjimo prie tvaraus vystymosi.

Tačiau nepaisant nesėkmių, ES ir jos valstybės narės dėjo daug pastangų, kad paremtų savo sveikatos priežiūros, švietimo ir socialinės apsaugos sistemas bei padėtų asmenims ir įmonėms apsaugoti nuo ekonomikos nuosmukio ir nedarbo rizikos.

Europos pridėtinė vertė taip pat buvo itin svarbi. ES parengė įvairias priemones, skirtas padėti valstybėms narėms finansuoti jų veiksmus. Žvelgiant į ateitį, ES institucijos pasiekė susitarimą dėl 1,8 trilijonų eurų gaivinimo priemonių rinkinio. Jis apima 2021–2027 m. ES biudžetą ir laikiną ekonomikos gaivinimo priemonę „NextGenerationEU“, pagal kurią Europos Komisija gali pritraukti lėšų kapitalo rinkoje, kad būtų pašalinta tiesioginė pandemijos padaryta ekonominė ir socialinė žala.

Kartu su politikos priemonėmis, kuriomis skatinamos žmogaus ir pagrindinės teisės, pavyzdžiui, Europos socialinių teisių ramstis, ES finansinės priemonės sudaro išsamią nacionalinių pastangų paramos sistemą.

1.4 FRA NUOMONĖ

ES ir jos valstybės narės turėtų toliau kovoti su diskriminacija, neapykantos kalba ir rasizmu, susijusiais su COVID-19 pandemija, nukreiptais prieš etninių mažumų grupes, migrantus ir pabėgėlius ar asmenis, kilusius iš migrantų šeimų. Tai apima kovai su dezinformacija, kuria skleidžiama neapykantos kalba ir diskriminacinės bei rasistinės pažiūros, visų pirma internete, skirtų priemonių stiprinimą.

1.5 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės daugiausia dėmesio turėtų skirti pažeidžiamų grupių, kurioms gresia didžiausia infekcijos ir (arba) sunkios formos ligos rizika, poreikiams. Šios grupės apima vyresnio amžiaus žmones, žmones slaugos namuose, gretutinių ligų turinčius asmenis ir asmenis, gyvenančius riboto ploto ir perpildytose patalpose arba prastomis gyvenimo ir būsto sąlygomis. Pastaroji grupė apima didelę dalį romų ir klajoklių, taip pat migrantams ir pabėgėliams skirtose priėmimo ir sulaikymo įstaigose, kalėjimuose ir benamių prieglaudose esančius asmenis.

Tam taip pat reikia nustatyti šių grupių skiepavimo prioritetus ir užtikrinti, kad jie galėtų vienodomis sąlygomis pasinaudoti sveikatos ir socialinėmis paslaugomis.

2

CHARTIJOS ĮGYVENDINIMAS IR NAUDOJIMAS NACIONALINIŲ LYGMENIU

2020 m. buvo svarbūs ES pagrindinių teisių chartijos atžvilgiu. Gruodžio 7 d. suėjo lygiai 20 metų nuo tada, kai ES Nicoje paskelbė Chartiją. Europos Komisija tą dieną pristatė naują strategiją, kuria siekiama stiprinti Pagrindinių teisių chartijos taikymą ES. Šia Chartija daugiausia dėmesio skiriama jos įgyvendinimui valstybėse narėse ir nacionalinių subjektų vaidmeniui užtikrinant, kad Chartija būtų veiksminga žmonių gyvenime. Joje pateikiamas bendrų pastangų planas ateityje. Komisija taip pat skatino imtis konkretesnių Chartijos įgyvendinimo ES lygmeniu veiksmų. Tačiau nacionaliniai teismai, parlamentai, vyriausybės ir kiti subjektai ir toliau ja naudojosi nevienareikšmiškai. Nacionaliniai teismai Chartijai skyrė vis daugiau dėmesio, bet jos įgyvendinimui skirtos vyriausybės priemonės išliko menkos. Nors COVID-19 pandemijos sukelta krizė apsunkino pagrindinių teisių apsaugą, ji taip pat paskatino daugiau dėmesio skirti ES teisių chartijai.

Chartija yra itin svarbi ES, nacionaliniu ir vietos valdžios lygmenimis, įpareigojant juos veikti pagal ES teisę. Tačiau praktika rodo, kad nacionaliniu lygmeniu Chartija vis dar taikoma gana ribotai. Tai rodo tolesnės ES ir jos valstybių narių paramos, taip pat sustiprinto bendradarbiavimo poreikį. Toliau pateiktos trys nuomonės skirtos atitinkamai ES, nacionaliniam ir vietos valdžios lygmenims.

ES lygmuo

2.1 FRA NUOMONĖ

Kaip siūloma Europos Komisijos Chartijos strategijoje, ES institucijos, aptardamos Chartijos taikymą, turėtų užtikrinti, kad būtų pakankamai atsižvelgiama į atitinkamų nacionalinių subjektų įrodymus. Be FRA, reikėtų atkreipti dėmesį ir į kitas ES agentūras, kurios gali prisidėti prie geresnio Chartijoje įtvirtintų teisių įgyvendinimo ir skatinimo. Galiausiai Regionų komitetas galėtų kasmet įsitraukti į keitimąsi perspektyvia praktika ir sunkumais, susijusiais su Chartijos nuostatų taikymu ir skatinimu vietos lygmeniu. Tai galėtų pateikti papildomų įrodymų, kuriais būtų galima prisidėti prie „tarpinstitucinių diskusijų“ ES lygmeniu, kurios minimos Chartijos strategijoje.

Naujojoje Europos Komisijos strategijoje, skirtoje Chartijos taikymui stiprinti, daugiau politinio dėmesio skiriama nacionaliniam lygmeniui, tačiau joje taip pat skelbiama apie papildomas ES gaires, paskatas ir paramą, be kita ko, per naujas ES programas. Pavyzdžiui, joje skelbiama, kad Europos Komisija stiprins partnerystę su ES valstybėmis narėmis įvairiose srityse, kad padėtų joms geriau įgyvendinti Chartiją.

Be to, Europos Komisija ragina Tarybą ir Parlamentą pradėti „tarpinstitucines diskusijas“ su Komisija. Šiuo klausimu taip pat svarbios agentūros. Nors dažnai minima FRA ir jos darbas, bendresne prasme ES agentūrų vaidmuo strategijoje neaptariamas. FRA praneša, kad visos ES agentūros gali prisidėti prie Chartijos įgyvendinimo, nors agentūrų informuotumas apie Chartiją ir joje numatytus įsipareigojimus skiriasi, taip pat skiriasi jų pasirengimas didinti savo investicijas į informuotumo didinimą.

Chartija yra svarbi ne tik pagrindinėms ES institucijoms, bet visiems ES subjektams, pavyzdžiui, Regionų komitetui. Visų pirma jos Pilietybės, valdymo, institucinių ir išorės reikalų komisijai (CIVEX) tenka neabejotinas vaidmuo nušviečiant vietos

praktiką ir skatinant regioninius ir vietos subjektus keistis informacija apie tai, kaip geriausiai taikyti Chartiją ir skatinti jos taikymą.

Nacionalinis lygmuo

Šiai ir ankstesnėms ataskaitoms apie pagrindinių teisių būklę surinkti duomenys rodo Chartijos įgyvendinimui skirtos nacionalinės politikos trūkumą. Todėl 2020 m. Chartijos strategijoje didžiausias dėmesys skiriamas ES valstybių narių vaidmeniui įgyvendinant Chartiją. Atsižvelgiant į konkrečių pasiūlymų valstybėms narėms imtis veiksmų skaičių, strategija – tai ateinančių metų planas.

Chartijos įgyvendinimas gali būti stiprinamas nacionalinėse administracijose įsteigiant nacionalinius Chartijos ryšių punktus, pritaikant poveikio vertinimo ir teisinės tikrinimo procedūras, užtikrinant, kad ES lėšų valdymo stebėseną vykdytų komitetai, turintys pakankamai praktinės su Chartijos susijusios patirties, arba, galiausiai, steigiant ir (arba) stiprinant NŽTI.

Kitoms strategijoje numatytoms priemonėms reikia atnaujinti nacionalinės politikos priemones, pavyzdžiui, mokymų, informuotumo didinimo arba PVO ir teisių gynėjams palankios ir saugios aplinkos skatinimo srityse. Dėl šių pasiūlymų reikės keisti pagrindinių teisių kultūrą nacionaliniu lygmeniu, kuri iki šiol labiau orientuota į nacionalinę konstitucinę teisę ir EŽTK, todėl nepakankamai išnaudojama Chartijos pridėtinė vertė.

2.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų apsvarstyti nacionalinių Chartijos ryšių punktų steigimo galimybę, kaip siūloma Chartijos strategijoje. Tai sudarytų sąlygas vyriausybėms nacionalinius veiksmus koordinuoti su veiksmais ES, regioniniu ir vietos lygmenims, kad būtų veiksmingiau įgyvendinama naujoji Chartijos strategija. Būtų idealu, jei strategija būtų įgyvendinama pagal struktūrizuotą procesą, pagrįstą konkrečiais tikslais, etapais ir terminais. Tam galėtų būti parengtas Chartijos veiksmų planas arba esamuose veiksmų planuose ar strategijose pateikiamos konkrečios nuorodos į Chartiją. Kad būtų galima užtikrinti abipusį mokymąsi ir sinerginius mainus, šių planavimo dokumentų priėmimas ir įgyvendinimas turėtų būti derinamas su koordinavimu ES lygmeniu, pavyzdžiui, per tikslias diskusijas Pagrindinių teisių, piliečių teisių ir laisvo asmenų judėjimo darbo grupėje.

2.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų skatinti naująją Chartijos strategiją vietos ir regioninių valdžios institucijų lygmeniu ir išanalizuoti, kaip šios institucijos galėtų dažniau minėti ir skatinti pagrindines teises apskritai ir visų pirma Chartijos pridėtinę vertę. Vietos ir regioninės valdžios institucijos turėtų užtikrinti, kad atitinkamose vietos ir regioninėse priemonėse, procedūrose ir politikoje būtų nurodoma Chartija. Naujiems nacionaliniams Chartijos centrums reikėtų pranešti apie esamą su Chartija susijusią praktiką, kad šie galėtų tokia praktika ir patirtimi dalytis su kitomis valstybėmis narėmis, pavyzdžiui, per Europos e. teisingumo portalą. Miestai galėtų apsvarstyti galimybę tapti žmogaus teisių miestais ir taip savo darbe, programose ir veikloje labiau atsižvelgti į pagrindines teises.

Vietos lygmuo

Remiantis FRA atlikta konsultacijų, kurias Europos Komisija surengė rengdama strategiją, duomenų analize, vietos administracijos ne itin daug žino apie Chartiją. Kartu Chartija „taikoma centrinės valdžios institucijoms bei regioniniams ir vietiniams organams, taip pat visuomeninėms organizacijoms, kai jos įgyvendina Sąjungos teisę“ (žr. paaiškinimus, 51 straipsnis, *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* C 303, 2007 12 14, p. 7).

Strategijoje terminas „vietos“ pavartotas 17 kartų. Joje ne tik raginama vietos lygmeniu dalytis geriausia Chartijos patirtimi ir skatinti palankią ir saugią aplinką PVO ir teisių gynėjams vietos lygmeniu, bet ir reikalaujama, kad valstybės narės vietos lygmeniu pateiktų pakankamas gaires, kad vietos valdžios institucijos galėtų laikytis savo pareigų pagal Chartiją. Strategijoje taip pat atkreipiamas dėmesys, kad vietos subjektai gali didinti informuotumą apie žmogaus teises ir apie tai, ką daryti, jeigu tos teisės yra pažeidžiamos.

FRA šiuo metu rengia žmogaus teisių miestų sąvoką ES. Tokia įsipareigojimų sistema apims įvairius su Chartija susijusius elementus ir galėtų padėti didinti įsipareigojimus pagal Chartiją vietos lygmeniu.

3

LYGYBĖ IR NEDISKRIMINAVIMAS

2020 m. Europos Komisija priėmė svarbias strategijas ir veiksmų planus, skirtus lygybės sąjungai skatinti, ir sukūrė išsamią ES ir nacionalinių veiksmų sistemą. Nors Vienodo požiūrio direktyvos priėmimas vis dar sustojęs, Komisija pabrėžė, kad reikia stiprinti lygybės institucijas ir gerinti duomenis apie lygybę. Pastangos skatinti lesbiečių, gėjų, biseksualų, translyčių, nebinarinio lytiškumo asmenų, interseksualų ir queer asmenų (LGBTIQ) teises įgavo pagreitį priėmus pirmąją ES LGBTIQ asmenų lygybės strategiją. Tačiau remiantis įrodymais matyti, kad kai kuriose srityse ir kai kuriose valstybėse narėse didėja LGBTIQ asmenų diskriminacijos ir neapykantos nusikaltimų patirtis. Tuo tarpu COVID-19 pandemija ir kovai su ja priimtos priemonės kai kuriais atvejais dar labiau padidino socialinę nelygybę, nuo kurios ypač nukentėjo vyresnio amžiaus asmenys.

ES teisės aktai, kuriais siekiama kovoti su diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, grindžiami Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 19 straipsniu. ES Taryba priėmė išsamius teisės aktus, kuriais užtikrinama apsauga nuo diskriminacijos dėl lyties arba rasinės ar etninės kilmės svarbiausiose gyvenimo srityse. Jos apima užimtumą ir profesiją, švietimą, nors lyčių lygybės direktyvos to nereglamentuoja, socialinę apsaugą, galimybę naudotis visuomenei prieinamomis prekėmis bei paslaugomis, įskaitant aprūpinimą būstu. Tačiau šiuo metu ES teisės aktais apsauga nuo diskriminacijos dėl religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ir seksualinės orientacijos užtikrinama tik užimtumo ir profesinėje srityje.

Todėl kai kurie SESV 19 straipsnyje nurodyti saugomi požymiai – lytis ir rasinė arba etninė kilmė – yra labiau saugomi nei kiti – religija ar tikėjimas, amžius, negalia ir seksualinė orientacija, dėl to sukuriama dirbtinė saugomų pagrindų hierarchija. 2008 m. Europos Komisija pateikė pasiūlymą dėl Vienodo požiūrio direktyvos. Ją priėmus ši spraga būtų panaikinta išplečiant apsaugą nuo diskriminacijos dėl religijos ar tikėjimo, amžiaus, negalios ir seksualinės orientacijos ir ją taikant taip pat ir švietimo, socialinės apsaugos ir galimybės naudotis visuomenei prieinamomis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimu bei paslaugų teikimu srityse. 2020 m. ES Tarybos lygmeniu nebuvo pasiekta jokios pažangos priimant Komisijos pasiūlymą.

Europos Parlamentas dar kartą paragino pasiūlymą priimti, o Europos Komisija toliau skatino valstybes nares greitai pasiekti susitarimą dėl teksto. O COVID-19 pandemija išryškino padidėjusią diskriminacijos riziką, su kuria žmonės gali susidurti sveikatos krizių metu ne tik dėl lyties, rasės ar etninės kilmės, bet ir dėl įvairių priežasčių, visų pirma dėl amžiaus.

3.1 FRA NUOMONĖ

Iš COVID-19 pandemijos įgiję patirties, ES teisės aktų leidėjai turėtų toliau ištirti visas galimas priemones, kaip nedelsiant priimti Vienodo požiūrio direktyvą. Taip būtų užtikrinta visapusiška ES teisės aktų apsauga nuo diskriminacijos dėl religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ir seksualinės orientacijos svarbiausiose gyvenimo srityse, pavyzdžiui, švietimo, socialinės apsaugos, įskaitant socialinę apsaugą ir sveikatos priežiūrą, taip pat galimybė įsigyti visuomenei prieinamų prekių ir paslaugų, įskaitant aprūpinimą būstu.

3.2 FRA NUOMONĖ

ES institucijos ir valstybės narės turėtų priimti ir integruoti teisėmis grindžiamą požiūrį į senėjimą ir vyresnio amžiaus asmenis, be kita ko, jų pandemijos įveikimo strategijose. Šis požiūris turėtų atsispindėti visose atitinkamose iniciatyvose ir politikos kryptyse, įskaitant veiksmus, kuriais siekiama įgyvendinti Europos socialinių teisių ramstį ir skatinti socialinės įtraukties politiką. Tai reiškia,

- kovoti su diskriminacija dėl amžiaus, kuri trukdo taikyti vienodą požiūrį į vyresnio amžiaus asmenis ir visapusiškai naudotis savo pagrindinėmis teisėmis,
- skatinti vyresnio amžiaus asmenų dalyvavimą visose socialinio gyvenimo srityse, įskaitant priemonių, kurios jiems daro poveikį, rengimą ir įgyvendinimo stebėjimą,
- daugiausia dėmesio skirti labiau pažeidžiamiems asmenims ir tenkinti konkrečius galimus jų poreikius pasitelkiant visas turimas priemones, įskaitant prieinamas naujas technologijas ir skaitmenines priemones, taip pat išlaikant ir neskaitmenines paslaugas,
- rinkti ir analizuoti patikimus duomenis ir įrodymus apie vyresnio amžiaus asmenų teises ir gerovę.

Duomenys rodo, kad nuo COVID-19 pandemijos ypač nukentėjo vyresnio amžiaus asmenys. Vyresnio amžiaus grupės asmenų sveikatai kilo didesnė rizika nei jaunesnio amžiaus asmenų grupei, nes jie dažniau serga kitomis ligomis.

Pandemija taip pat turėjo platesnį poveikį vyresnio amžiaus asmenų gerovei ir teisėms. Su amžiumi susiję stereotipai ir diskriminacinis diskursas, ribojamosios priemonės dėl amžiaus, sunkumai naudotis prekėmis ir paslaugomis, įskaitant dėl skaitmeninės atskirties tarp kartų, izoliacijos ir streso jausmas neigiamai paveikė jų ES pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintą teisę gyventi orų, nepriklausomą ir aktyvų gyvenimą. Šie veiksniai taip pat pažeidė jų teisę į vienodą požiūrį ir galimybes, kaip nustatyta Chartijoje ir Europos socialinių teisių ramstyje.

Kita vertus, įvairūs subjektai ėmėsi priemonių pandemijos poveikiui vyresnio amžiaus asmenims sušvelninti ir apsaugoti bei padėti užtikrinti jų teises, be kita ko, pasitelkiant naujas technologijas ir skaitmenines priemones. Be to, 2020 m. platesnė diskusija apie vyresnio amžiaus asmenų teises ir jų gerovę įgavo pagreitį. ES Taryba priėmė išvadas, kuriose ragina ES institucijas ir valstybes nars taikyti teisėmis grindžiamą požiūrį į senėjimą, be kita ko, savo pandemijos įveikimo strategijose. Ji taip pat pabrėžė, kad reikia pasinaudoti skaitmeninio galimybės siekiant skatinti vyresnio amžiaus asmenų gerovę.

Kai kurios valstybės narės nustatė teises ir politines priemones, kurios kelia pavojų pagrindinei teisei į vienodą požiūrį nepriklausomai nuo seksualinės orientacijos. Antroji FRA agentūros LGBTI apklausa ir keliose valstybėse narėse atliktos apklausos parodė, kad diskriminacijos ir priekabiavimo lygis prie LGBTI+ asmenų yra aukštas. Neapykantos kalba prieš LGBTI+ asmenis viešajame diskurse yra ypač nerimą keliantis reiškinys, nes juo dar labiau skatinama diskriminacija.

Pandemijos suvaldymo priemonės ypač paveikė LGBTI+ asmenis, visų pirma šeimos namuose gyvenančius jaunuolius, kurie susidūrė su smurtu šeimoje dėl savo seksualinės orientacijos ir (arba) lytinės tapatybės. Šiuo atžvilgiu apsaugoti jų teises tapo dar sunkiau.

Siekdama atkreipti dėmesį į LGBTIQ asmenų padėtį ir ją pagerinti, Europos Komisija priėmė 2020–2025 m. LGBTIQ asmenų lygybės strategiją. Joje išdėstyti tiksliniai veiksmai, susiję su keturiais pagrindiniais ramsčiais, kuriais siekiama kovoti su diskriminacija, užtikrinti saugumą, kurti įtraukią visuomenę ir raginti siekti LGBTIQ asmenų lygybės visame pasaulyje.

3.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės raginamos vengti bet kokių veiksmų, kurie nepriklausomai nuo seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės, keltų pavojų pagrindinei teisei į vienodą požiūrį, ir toliau priimti veiksmų planus pagal Komisijos LGBTIQ asmenų lygybės strategiją. Jos yra raginamos toliau tvirtinti ir įgyvendinti teises ir politikos priemones, kuriomis siekiama užtikrinti, kad lesbietės, gėjai, biseksualūs, translyčiai ir interseksualūs asmenys galėtų visapusiškai naudotis visomis savo pagrindinėmis teisėmis, nustatytomis ES ir nacionalinėje teisėje.

ES valstybės narės turėtų atsižvelgti į turimus diskriminacijos įrodymus, įskaitant FRA antrosios LGBTI asmenų apklausos duomenis, kad nustatytų ir deramai pašalintų apsaugos spragas. Jos taip pat turėtų atsižvelgti į gaires, pateiktas LGBTIQ asmenų lygybės strategijoje. Visų pirma reikėtų imtis priemonių veiksmingai kovoti su neapykantos kalba ir neapykantos nusikaltimais bei žalingu poveikiu, kurį daro viešojo sektoriaus institucijų ir pareigūnų homofobiniai ir transfobiniai pasisakymai.

4

RASIZMAS, KSENOFOBIIJA IR SUSIJUSI NEPAKANTA

2020 m. buvo kupini iššūkių. COVID-19 pandemija išryškino ir dar labiau paaštrino rasizmą, ksenofobiją ir su jais susijusią nepakantą. Sveikatos krizė buvo vis dažniau naudojama kaip pretekstas pulti mažumas, įskaitant migrantus, asmenis, kilusius iš migrantų šeimų, ir romus, prieš kuriuos jau ir taip buvo nukreipta rasinė ir etninė diskriminacija, neapykantos kalba ir neapykantos nusikaltimai. Judėjimas „Black Lives Matter“ sutelkė žmones visame pasaulyje kovoti su teisėsaugos institucijų rasizmu ir diskriminacija. Europos Komisija priėmė savo pirmąjį kovos su rasizmu veiksmų planą, kuriame nustatė konkrečias kovos su rasizmu ir etnine diskriminacija ES priemones. Nemažai ES valstybių narių ėmėsi veiksmų parengti nacionalinius kovos su rasizmu veiksmų planus ir kitas priemones, skirtas kovai su ekstremizmu, neapykantos nusikaltimais ir neapykantos kalba.

4.1 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų visapusiškai ir tinkamai į nacionalinę teisę perkelti Pamatinį sprendimą dėl rasizmo ir ksenofobijos ir jį taikyti, kad rasistiniai neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba būtų laikomi nusikaltimais. Atitinkamai valstybės narės imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad rasistinis ar ksenofobinis motyvas būtų laikomas sunkinančia aplinkybe arba kad nustatant bausmes teismai galėtų atsižvelgti į tokį motyvą.

Be to, kad ES teisės aktai, kuriais siekiama kovoti su neapykantos nusikaltimais, būtų visapusiškai perkelti į nacionalinę teisę ir įgyvendinti, valstybės narės turėtų imtis priemonių, kuriomis skatintų nusikaltimų aukas ir liudytojus pranešti apie neapykantos nusikaltimus. Jos taip pat turėtų stiprinti nacionalinių teisėsaugos sistemų gebėjimus teisingai nustatyti ir užregistruoti neapykantos nusikaltimus.

Tarybos pamatiniame sprendime (2008/913/TVR) dėl rasizmo ir ksenofobijos nustatytas bendras baudžiamosios teisės požiūris į tam tikras rasizmo ir ksenofobijos formas, kurios prilyginamos neapykantos kalbai ir neapykantos nusikaltimams. Europos Komisija pradėjo pažeidimo procedūras prieš dvi valstybes nares, kurios nevisiškai ir neteisingai įtraukė pamatinį sprendimą į nacionalinę teisę.

Tarptautinės stebėsenos įstaigos taip pat kelių valstybių narių baudžiamuosiuose kodeksuose nustatė teisinių spragų, susijusių su neapykantos kalba arba rasinių ar ksenofobinių motyvų kriminalizavimu kaip sunkinančia aplinkybe. Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) ir nacionaliniai teismai nustatė apribojimus žodžio laisvei, kai ja bandoma pateisinti neapykantos kalbą ir neapykantos kurstymą.

2020 m. rasizmas ir kraštutinių dešiniųjų pažiūrų nuotaikos ir toliau kėlė rimtų problemų visoje ES. Keletas žmonių buvo nužudyti dėl neapykantos ir ekstremistinių nusikaltimų, taip toliau tęsiasi jau ankstesniais metais pastebėta tendencija. Tarptautinės ir nacionalinės žmogaus teisių institucijos išreiškė susirūpinimą dėl internete vis aktyviau skleidžiamos neapykantos kalbos, kurią dažnai skleidžia žiniasklaida arba politiniai veikėjai ir kuri nukreipta prieš migrantus ir etnines mažumas, masto.

Kaip matyti iš apklausos rezultatų, etninės mažumos, įskaitant migrantus, vis dažniau patiria diskriminaciją įvairiose gyvenimo srityse, o visuomenėje vis dar vyrauja diskriminacinis požiūris ir stereotipai. Kaip pranešė FRA ir kiti subjektai, prasidėjus COVID-19 pandemijai šios tendencijos sustiprėjo.

ES pagrindinių teisių chartijos 21 straipsniu draudžiama diskriminacija dėl etninės kilmės ir rasės. Panašiai Rasinės lygybės direktyva (2000/43/EB) draudžiama bet kokia diskriminacija dėl etninės ar rasinės kilmės siekiant įgyti išsilavinimą, įsidarbinti, gauti paslaugų, įskaitant aprūpinimą būstu, ir gauti socialinę apsaugą, įskaitant sveikatos priežiūrą. Remiantis Europos Komisijos ir tarptautinių žmogaus teisių stebėsenos institucijų ataskaitomis, kelios ES valstybės narės vis dar teisingai neįgyvendina direktyvos nuostatų.

Komisija tęsė pažeidimų nagrinėjimo procedūras prieš valstybes nares, kurios diskriminuoja romų vaikus švietimo srityje. O tarptautinės žmogaus teisių institucijos išreiškė susirūpinimą dėl Rasių lygybės direktyvoje įsteigtų lygybės institucijų nepriklausomumo.

Nepaisant to, kad kai kurios etinio profiliavimo formos gali būti teisėtos, diskriminacinio pobūdžio profiliavimas prieštarauja Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo principams ir kitiems tarptautiniams standartams, įskaitant Europos žmogaus teisių konvencijoje (EŽTK) ir susijusioje EŽTT praktikoje, taip pat ES pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintus standartus. Policijos direktyvos (2016/680) dėl automatizuoto atskirų sprendimų priėmimo 11 straipsnio 3 dalyje draudžiamas „[p]rofilavimas, sukiantis fizinių asmenų diskriminaciją remiantis <...> specialių kategorijų asmens duomenimis“. Tokie duomenys apima asmens duomenis, kuriais atskleidžiama rasinė ar etninė kilmė, religiniai įsitikinimai ir genetiniai ir biometriniai duomenys.

ES tebevyksta diskriminacinis profiliavimas dėl etninės kilmės, kaip nurodyta ankstesnėse ataskaitose apie pagrindinių teisių būklę ir kaip patvirtinama apklausose bei tarptautinių stebėsenos įstaigų ataskaitose. Kai kurios šalys pranešė apie neproporcingą su COVID-19 susijusių apribojimų taikymą etninių mažumų grupių atžvilgiu. Diskusijos apie policijos rasizmo prevenciją ir kovą su juo, kurias paskatino atvejai visoje ES ir judėjimas „Black Lives Matter“, turėjo įtakos pokyčiams tiek ES, tiek nacionaliniu lygmenimis.

4.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų gerokai padidinti savo priemonių ir institucinių susitarimų, kuriais užtikrinamas visapusiškas ir teisingas Rasių lygybės direktyvos įgyvendinimas, veiksmingumą. Visų pirma valstybės narės turėtų stiprinti lygybės institucijų nepriklausomumą. Jos turėtų užtikrinti, kad tokioms įstaigoms būtų suteikti tinkami įgaliojimai ir skiriami ištekliai, kad jos galėtų veiksmingai vykdyti ES nediskriminavimo teisės aktuose joms pavestas užduotis.

4.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų priimti būtinas priemones, kad užkirstų kelią diskriminaciniam policijos pareigūnų požiūriui. To galima pasiekti įvertinant esamas apsaugos nuo institucinių diskriminacijos formų priemones, įskaitant aiškius misijos tikslus, patikimas veiklos rezultatų apžvalgos sistemas, susijusias su institucinės diskriminacijos prevencija, ir įtraukius ir veiksmingus nepriklausomus skundų teikimo mechanizmus.

Teisėsaugos institucijos turėtų paskelbti konkrečias, praktines ir parengtas naudoti rekomendacijas dėl policijos pareigūnų, atliekančių savo pareigas, vykdomo diskriminacinio etninio profiliavimo ir jas įtraukti į standartines veiklos procedūras ir elgesio kodeksus ir apie jas sistemingai informuoti pirmosios grandies pareigūnus.

4.4 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės skatinamos parengti specialius nacionalinius kovos su rasizmu, rasine diskriminacija, antisemitizmu, ksenofobija ir susijusia netolerancija veiksmų planus. Įgyvendindamos tokius planus, ES valstybės narės turėtų veiksmingą sistemą užtikrinti gebėjimus vykdyti Rasinės lygybės direktyva ir Pamatiniu sprendimu dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija priimtus įsipareigojimus.

Vadovaudamosi ES kovos su rasizmu veiksmų planu, ES valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę parengti nacionalinius planus užtikrindamos regioninių ir vietos valdžios institucijų, lygybės institucijų ir pilietinės visuomenės dalyvavimą. Be to, turėtų būti reguliariai ir skaidriai vertinamas veiksmų, kurių imtasi, poveikis ir veiksmingumas, vadovaujantis aiškiais tikslais ir terminais, remiantis įrodymais ir naudojant veiklos rezultatų rodiklius.

2020 m. ES padidino pastangas, skirtas kovai su rasizmu. Europos Komisija priėmė savo pirmąjį 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planą. Jame taip pat aptariami rasizmo, šališkumu motyvuoto priekabiavimo ir smurto klausimai, taip pat neapykantos nusikaltimų aukų apsauga ir parama joms kitose politikos priemonėse, įskaitant 2020–2025 m. ES strategiją dėl nusikaltimų aukų teisių ir naują ES romų strateginį planą.

Praėjus beveik 20 metų po to, kai JT pasaulinėje konferencijoje prieš rasizmą šalys buvo raginamos parengti nacionalinius kovos su rasizmu veiksmų planus, Europos Komisija paragino visas ES valstybes nars iki 2022 m. pabaigos parengti ir priimti nacionalinius kovos su rasizmu ir rasine diskriminacija veiksmų planus. 2020 m. kelios valstybės narės ėmėsi veiksmų rengti nacionalinius veiksmų planus, skirtus kovai su rasizmu, ksenofobija ir susijusia netolerancija.

Tačiau tarptautinės stebėsenos įstaigos išreiškė susirūpinimą dėl tokių nacionalinių veiksmų planų rengimo trūkumų, pažymėdamos, kad jie gali turėti neigiamos įtakos tokių planų įgyvendinimui, poveikiui ir stebėsenai. Kai kuriose valstybėse narėse rasizmo problema nėra sprendžiama visapusiškai, daugelyje nėra tiksliai apibrėžiami konkretūs veiksmai, trūksta priemonių tikslams pasiekti, gairių ir rodiklių, kuriais naudojantis būtų galima vertinti pažangą.

5

ROMŲ LYGYBĖ IR ĮTRAUKTIS

Pirmasis ES romų integracijos nacionalinių strategijų planas baigė galioti 2020 m., o naujasis 10 metų strateginis planas pradėtas įgyvendinti pačiame COVID-19 pandemijos įkarštyje. Bendra pirmosios programos pažanga buvo nedidelė. Iš vertinimų matyti tam tikra pažanga švietimo ir skurdo mažinimo srityse, tačiau svarbiausiose srityse, kaip antai užimtumas, sveikatos priežiūra ir būstas, rezultatų nėra arba jie netgi pablogėjo. Naujame ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginiame plane nustatyti plataus užmojo tikslai septyniose pagrindinėse srityse: nediskriminavimo, įtraukties, dalyvavimo, išsilavinimo, užimtumo, sveikatos priežiūros ir būsto. Joje nustatyta griežtesnė stebėsenos sistema ir numatyti įvairūs kiekybiškai įvertinami ir išmatuojami tikslai, skirti stebėti pažangą. Pandemija neproporcingai smarkiai paveikė romų ir klajoklių bendruomenes, nes padidėjo nelygybė ir kai kuriose šalyse padidėjo priešiškus čigonams ir romų tautybės asmenims.

ES pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnyje draudžiama diskriminacija dėl etninės ar socialinės kilmės arba priklausymo tautinei mažumai. Per pastaruosius 20 metų Rasinės lygybės direktyva (2000/43/EB) skatinamas vienodas požiūris ir draudžiama tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija, įskaitant priekabiavimą dėl rasinės ar etninės kilmės tokiose srityse kaip užimtumas, švietimas, socialinė apsauga ir lengvatos, sveikatos priežiūra ar galimybės naudotis prekėmis ir paslaugomis, įskaitant aprūpinimą būstu.

Tačiau priešiškus čigonams, kuris yra didelė kliūtis romų įtraukties pažangai, yra giliai įsišaknijęs. 2019 m. FRA pagrindinių teisių apklausa, kurioje apklausti gyventojai, rodo, kad beveik pusė ES piliečių (46 %) nejaukiai jaustųsi, jei romai ar klajokliai būtų jų kaimynai. COVID-19 pandemija neproporcingai smarkiai paveikė romų ir klajoklių bendruomenes, padidino nelygybę ir kai kuriose šalyse padidino priešiskumą čigonams ir romų tautybės asmenims.

5.1 FRA NUOMONĖ

Iš COVID-19 pandemijos įgijusios patirties, ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad kova su diskriminacija ir priešiskumu čigonams būtų įtraukta į visas jų politikos sritis nacionalinėse romų strategijose. Į strategijas turėtų būti įtrauktos tikslinės priemonės, skirtos kovai su priešiskumu čigonams, taip pat romų ir klajoklių diskriminavimu.

Tokios priemonės turėtų būti rengiamos ir įgyvendinamos kartu su romų bendruomenėmis ir jų atstovais, kad būtų skatinamas teigiamas naratyvas apie romus ir klajoklius, didinamas informuotumas apie jų diskriminacijos, segregacijos ir persekiojimo istoriją.

5.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų įgyvendinti koordinuotas priemones, užtikrinančias, kad socialinę atskirtį patiriantys ir marginalizuoti romų ir klajoklių vaikai turėtų galimybę naudotis nuotolinio mokymosi priemonėmis. Visos priemonės švietimo srityje turėtų apimti tikslinius veiksmus, pritaikytus konkrečioms įvairių romų ir klajoklių grupių poreikiams, visų pirma remiantis teigiama romų mokytojų padėjėjų ir tarpininkų patirtimi. Valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę skatinti įdarbinti, apmokyti ir pasitelkti daugiau romų tarpininkų ir romų kilmės mokytojų. Jos taip pat turėtų užtikrinti, kad tikslinės priemonės būtų tvarios ir tinkamai finansuojamos, pasinaudodamos ES lėšomis ir kitomis finansavimo galimybėmis, skirtomis tikslinėms romų priemonėms, taip pat struktūrinėms įtraukiojo švietimo reformoms.

ES pagrindinių teisių chartijos 14 straipsnyje įtvirtinta teisė į išsilavinimą. Europos socialinių teisių ramstyje pabrėžiama, kad kiekvienas žmogus turi teisę į kokybišką ir įtraukų švietimą (1 skyriaus 1 principas). Naujausi duomenys rodo, kad visoje ES, įskaitant Vakarų Europoje esančias valstybes nares, dauguma jaunų romų ir klajoklių anksti palieka švietimo ir mokymo sistemas. Nepaisant to, kad per pastarąjį dešimtmetį pasiekta nedidelė pažanga, romų ir visų gyventojų švietimo atotrūkis išlieka didelis.

Be to, FRA ir kitų tyrimų rezultatai rodo, kad romai ir klajokliai, gyvenantys atskirtoje ir marginalizuotoje aplinkoje, dažnai neturi reikiamos IT įrangos ir (arba) prieigos prie interneto. Nuolatinė nelygybė ir tinkamos politikos, kuria būtų užtikrinama pagrindinė infrastruktūra ir paslaugos, nebuvimas didina atotrūkį tarp romų ir klajoklių bei visų gyventojų. Tai taip pat turi įtakos romų vaikų vienodoms ugdymo galimybėms. Dėl COVID-19 pandemijos šios realijos akivaizdžiai išryškėjo. FRA tyrimai taip pat rodo, kad kai kurios pagrindinės priemonės nepasiekė romų ir klajoklių.

Naujas ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginis planas yra bendrųjų ES politinių gairių, kuriomis siekiama sukurti lygybės sąjungą, dalis. Juo papildomas 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planas ir prisidedama prie Europos socialinių teisių ramsčio principų ir JT darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo.

Ankstesniu ES romų integracijos nacionalinių strategijų planu, kuriuo buvo siekiama sumažinti atotrūkį tarp romų ir visų gyventojų, nebuvo pasiekti plataus užmojo tikslai švietimo, užimtumo, sveikatos priežiūros ir aprūpinimo būstu srityje iki 2020 m. FRA duomenys rodo, kad valstybės narės padarė tik nedidelę pažangą kai kuriose švietimo ir skurdo mažinimo srityse, o užimtumo, aprūpinimo būstu ir sveikatos priežiūros srityse pažangos nepadaryta arba sąlygos netgi pablogėjo.

Remdamasi ankstesnio plano vertinimu, Europos Komisija pripažino, kad būtina skubiai atnaujinti ir sustiprinti įsipareigojimą siekti romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo Europos ir nacionaliniu lygmeniu. Naujame strateginiame plane nustatyti septyni tikslai ir susiję uždaviniai, kuriuos norima pasiekti iki 2030 m., daugiausia dėmesio skiriant kovai su priešišku čigonams ir diskriminacija, taip pat visapusiško romų dalyvavimo ir įtraukties skatinimu, derinant pagrindinę ir tikslią politiką.

5.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų teikti pirmenybę naujo ES romų strateginio plano įgyvendinimui. Jų nacionaliniuose planuose turėtų būti nustatyti plataus užmojo tikslai ir uždaviniai, kuriuose būtų atsižvelgta į patirtį, įgytą įgyvendinant ankstesnį ES planą, ir nacionalinių strategijų vertinimą, taip pat į COVID-19 pandemiją. Veiksmingomis stebėsenos sistemomis turėtų būti vertinama pažanga, išmatuojant tiek pagrindinių, tiek tikslinių romų ir klajoklių socialinės įtraukties priemonių poveikį, taip pat veiksmingą nacionalinių ir ES lėšų panaudojimą.

Į nacionalines romų strategijas turėtų būti įtraukta konkreti nuoroda į prasmingą romų ir klajoklių dalyvavimą rengiant, vertinant ir stebint įgyvendinimo priemones ir veiksmus.

6

PRIEGLLOBSTIS, VIZOS, MIGRACIJA, SIENOS IR INTEGRACIJA

Pagrindinių teisių paisymas pasienyje tebėra vienas iš svarbiausių ES uždavinių žmogaus teisių srityje. Ir toliau neišvengiama mirčių jūroje atvejų, vėluojama nukreipti išgelbėtus migrantus į saugų uostą ir tebekyla grėsmės humanitarinę pagalbą teikiantiems gelbėjimo laivams. Įtariama, kad toliau bandoma juos atstumti ir tęsiasi smurtas. Europos Komisija pristatė naują Migracijos ir prieglobsčio paktą, kurį sudaro įpareigojančių teisės aktų pasiūlymų rinkinys ir neįpareigojančios teisės dokumentų, kuriuose daugiau dėmesio skiriama pasienio procedūroms ir siūloma naujų solidarumo formų, rinkinys. Taip pat buvo pritaikytos prieglobsčio procedūros, kad būtų galima veikti galiojant su COVID-19 susijusiems apribojimams. ES padarė pažangą kurdama didelės apimties informacinių technologijų (IT) sistemas ir pradėjo nagrinėti dirbtinio intelekto panaudojimo galimybes sienų kontrolės ir migracijos valdymo srityse. Po „Brexit“ Jungtinės Karalystės piliečiams pradėtos taikyti naujos taisyklės.

6.1 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų skubiai ir veiksmingai ištirti visus įtarimus dėl atstūmimų ir netinkamo elgesio pasienyje ir didinti taikomų priemonių skaidrumą.

Valstybės narės turėtų sukurti veiksmingus ir nepriklausomus stebėsenos pasienyje mechanizmus. Norint užtikrinti, kad būtų visapusiškiau laikomasi pagrindinių teisių, šie mechanizmai taip pat turėtų apimti ne tik pačią išankstinės patikros procedūrą, kaip numatyta Migracijos ir prieglobsčio pakte, bet ir sienų stebėjimo veiklos stebėseną.

2020 m. visuotinai pripažintos žmogaus teisių įstaigos pranešė apie įtarimus, kad asmenys buvo neteisėtai grąžinami atgal prie sausumos ir jūros sienų, kartais panaudojant policijos smurtą. Pagal SESV 78 straipsnio 1 dalį ir ES pagrindinių teisių chartijos 18 ir 19 straipsnius *grąžinimas draudžiamas* – tai reiškia, kad draudžiama grąžinti asmenį, kuriam gresia persekiojimai arba didelis pavojus, taip pat draudžiamas kolektyvinis asmenų išsiuntimas. Reglamento (ES) 2019/1896 dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos tarnybos 7 straipsnyje ir Šengeno sienų kodekso 4 straipsnyje reikalaujama, kad sienų valdyme būtų laikomasi pagrindinių teisių. Migracijos ir prieglobsčio pakte Europos Komisija pasiūlė naujas ES taisykles, skirtas pagrindinių teisių stebėsenai.

Migrantų, sulaikytų dėl neteisėto ES vidaus sienos kirtimo, nėra sistemingai išklausiama prieš juos perduodant atgal į kaimyninę ES valstybę narę. Jie taip pat nėra sistemingai informuojami apie sprendimą juos perduoti atgal kitai ES valstybei narei.

Bendrasis ES teisės principas yra tas, kad bet koks su asmeniu susijęs sprendimas turi būti priimamas individualiai ir asmenys turi teisę būti išklausti. Šie principai yra svarbios apsaugos priemonės, leidžiančios asmenims iškelti klausimus, dėl kurių juos būtų draudžiama perduoti atgal, ir pasinaudoti savo teise į veiksmingą teisinę gynybą pagal Chartijos 47 straipsnį.

6.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų nustatyti ir taikyti procedūras, užtikrinančias, kad asmenys būtų išklausti prieš perduodant juos atgal į kaimyninę ES valstybę narę, ir oficialiai jiems pranešti apie priimtą sprendimą.

Teisės aktų pasiūlymuose pagal Migracijos ir prieglobsčio paktą daugiau dėmesio skiriama pasienio procedūroms ir kartu siūlomi nauji solidarumo mechanizmai. Dėl pasienio procedūrų prieglobsčio prašytojai gali būti uždaryti į pasienio arba netoli sienos esančias įstaigas, kurios dažnai yra atokiose vietose ir kur gali būti sunku laikytis priėmimo standartų arba taikyti apsaugos priemones, kad būtų išvengta savavališko laisvės atėmimo, kaip reikalaujama Priėmimo sąlygų direktyvoje (2013/33/ES) ir Grąžinimo direktyvoje (2008/115/EB). Dėl to elgesys gali neatitikti teisės į žmogaus orumą, kuri garantuojama Chartijos 1 straipsnyje.

6.3 FRA NUOMONĖ

Įgyvendindamos Migracijos ir prieglobsčio pakto tikslus, ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad buvimo sąlygos pirmojo priėmimo įstaigose pasienyje būtų tinkamos ir būtų visapusiškai laikomasi teisės į laisvę ir kitų ES pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintų pagrindinių teisių. Turėtų būti vykdoma reguliari priežiūra ir taikomos prevencinės priemonės, kad būtų išvengta užsitęsio laukimo šalyje.

6.4 FRA NUOMONĖ

Kai dirbtinis intelektas (DI) naudojamas vidaus reikalų srityje, įskaitant prieglobsčio, vizų, imigracijos ir sienų sritį, ES institucijos, agentūros ir ES valstybės narės turėtų visapusiškai įvertinti poveikį pagrindinėms teisėms. Kartu su DI naudojimu turėtų būti taikomi griežti, veiksmingi ir nepriklausomi priežiūros mechanizmai.

ES ir jos valstybės narės nagrinėja dirbtinio intelekto (DI) panaudojimo galimybes, kad būtų galima pagerinti sprendimų priėmimą vidaus reikalų srityje, įskaitant prieglobsčio, sienų ir imigracijos klausimus. Dirbtinio intelekto valdomos priemonės gali turėti įtakos įvairioms pagrindinėms teisėms. Taip yra, pavyzdžiui, dėl šališkumo kuriant algoritmą arba dėl to, kad trūksta skaidrumo, susijusio su naudojamais duomenimis, dėl kurio suinteresuotam asmeniui sunku paneigti tokiomis priemonėmis gautus rezultatus.

6.5 FRA NUOMONĖ

ES institucijos, agentūros ir ES valstybės narės turėtų ir toliau didinti informuotumą apie pagrindinių teisių apsaugos priemones didelės apimties ES IT sistemose ir jų sąveiką. Duomenų apsaugos institucijoms turėtų būti skiriama pakankamai išteklių, kad jos galėtų padėti žmonėms, norintiems pasinaudoti savo teise susipažinti su savo duomenimis, juos ištaisyti ir ištrinti.

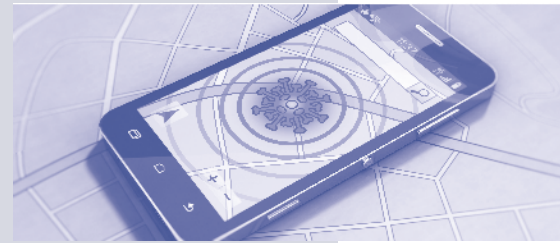
ES sukūrė šešias didelės apimties informacinių technologijų (IT) sistemas, kad padėtų valstybėms narėms valdyti migraciją, prieglobstį ir sienų kontrolę, stiprinti teisminį bendradarbiavimą ir vidaus saugumą. Trys sistemos jau veikia: Europos prieglobsčio daktiloskopijos sistema (EURODAC sistema), Vizų informacinė sistema (VIS) ir Šengeno informacinė sistema (SIS). Kitos trys sistemos yra kuriamos: atvykimo ir išvykimo sistema (AIS), Europos kelionių informacijos ir leidimų sistema (ETIAS) ir Europos nuosprendžių registrų informacinė sistema trečiųjų šalių piliečiams (ECRIS-TCN).

Teisiniuose dokumentuose, kuriais nustatomos tokios IT sistemos ir jų sąveika, siekiant apsaugoti Chartijoje įtvirtintas pagrindines teises, kaip antai asmens duomenų apsaugą (8 straipsnis), nediskriminavimą (21 straipsnis) ir vaiko teises (24 straipsnis), numatytos kelios apsaugos priemonės. Tačiau šios apsaugos priemonės tebėra mažai žinomos.

7

INFORMACINĖ VISUOMENĖ, PRIVATUMAS IR DUOMENŲ APSAUGA

2020 m. dėl COVID-19 pandemijos, siekiant kovoti su jos plitimu, paspartėjo naujoviškų technologijų, įskaitant dirbtinį intelektą, kūrimas ir diegimas. Tuo pat metu nuolatinis dirbtinio intelekto technologijų naudojimas sukėlė susirūpinimą dėl teisių į duomenų apsaugą ir privatumą (kartu su kitomis teisėmis, pavyzdžiui, nediskriminavimo). ES ir tarptautinės institucijos greitai sureagavo pabrėždamos taikomus duomenų apsaugos standartus. Tuo pat metu ES tęsė darbą dirbtinio intelekto naudojimo reguliavimo srityje. Ji paskelbė Baltąją knygą ir prie jos pridėdama ataskaitą, kurioje pripažino pagrindinių teisių ir etikos principų vaidmenį užtikrinant, kad DI būtų naudojamas laikantis teisių. ES institucijos ir ES valstybės narės taip pat toliau plėtojo politiką ir teisės aktus, kurie daro poveikį privatumui ir duomenų apsaugai įvairiose srityse – nuo duomenų saugojimo ir stebėjimo iki kovos su vaikų seksualinės prievartos medžiaga.

COVID-19 pandemija paskatino žmones naudotis skaitmeniniais duomenimis ir naujomis technologijomis, kad pažabotų viruso plitimą ir sušvelnintų neigiamą jo poveikį visuomenei. Kontaktų sekimo ir artumo programėlės, telekonferencijų programinė įranga ar algoritmų naudojimas švietimo srityje, intensyvus asmens duomenų rinkimas ir tvarkymas sukėlė pavojų pagrindinėms teisėms į duomenų apsaugą ir privatų gyvenimą.

Metų įvykiai parodė, kad per krizę labai svarbu imtis veiksmingų ir tinkamų pusiausvyros priemonių siekiant užtikrinti, kad taikant sveikatos apsaugos priemones nebūtų bereikalingai ar neproporcingai pažeidžiamos pagrindinės teisės.

7.1 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad bet kokios priemonės, politikos kryptys ar teisinės iniciatyvos, kurių imamasi krizės, kaip antai pandemijos, metu, neproporcingai nepažeistų teisių į duomenų apsaugą ir pagarbos privatumui gyvenimui. Tiksliau, ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad būtų laikomasi ES Pagrindinių teisių chartijos 8 straipsnio, taip pat BDAR 5 straipsnyje numatytų sąžiningumo, duomenų kiekio mažinimo ir duomenų tikslo ribojimo principų.

7.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad nacionalinės duomenų apsaugos priežiūros institucijos gautų pakankamai žmogiškųjų, techninių ir finansinių išteklių, kad galėtų veiksmingai vykdyti savo įgaliojimus. Siekdamos įvertinti išteklių pakankamumą, valstybės narės turėtų remti nepriklausomas ir objektyvias nacionalinių duomenų apsaugos priežiūros institucijų darbo krūvio peržiūras.

Toliau matoma tendencija, kurią FRA nurodė 2020 m. ataskaitoje apie pagrindinių teisių būklę, t. y. duomenų apsaugos priežiūros institucijų darbo krūvis išliko itin didelis. Daugelyje valstybių narių vykdoma daug tyrimų ir nagrinėjama daug skundų. Tuo pat metu dėl nepakankamai suderintų procedūrų ir pagrindinių sąvokų, kuriomis grindžiama bendradarbiavimo dėl tarpvalstybinių ginčų procedūra, tokie ginčai nebuvo sprendžiami greitai.

2020 m. buvo matyti pažangos ženklų nacionaliniu (dėl padidėjusių finansinių ir žmogiškųjų išteklių) ir tarptautiniu lygmenimis (dėl spragų suderinimo). Tačiau vis dar yra kur tobulėti. Tvirta ES duomenų apsaugos teisinė sistema veiks veiksmingai tik tada, kai visi subjektai bus pakankamai pasirengę greitai ir veiksmingai reaguoti į visus prašymus.

7.3 FRA NUOMONĖ

ES institucijos ir ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad visose reguliavimo priemonėse, skirtose kovai su nusikalstama veikla, būtų numatytos būtinos apsaugos priemonės, užtikrinančios, kad būtų laikomasi šių principų teisėtumo, būtinumo ir proporcingumo nuostatų. Jose taip pat turėtų būti numatyta veiksminga priežiūra ir prieiga pasinaudoti taisomaisiais mechanizmais. Šiomis aplinkybėmis ES institucijos ir ES valstybės narės turėtų visapusiškai atsižvelgti į atitinkamą Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką.

2020 m. tebesitęsiant terorizmo grėsmei ir nusikalstamai veiklai, ES institucijos ir valstybės narės paragino skubiai priimti priemones, kuriomis leidžiama naudoti turimus duomenis ir technologijas kovai su nusikalstamumu. Duomenų gavybos technologijos buvo įvairiai naudojamos kovai su vaikų seksualinio išnaudojimo medžiaga internete, priežiūros didinimui ir kovai su neteisėtu interneto turiniu.

Tačiau institucinės įstaigos ir pilietinė visuomenė dažnai abejojo tokių priemonių būtinumu ir proporcingumu nacionaliniu ir ES lygmenimis. Nors saugumo priemonės turi teisėtų tikslų, jos neturėtų būti naudojamos kaip pretekstas sumažinti pagrindinių teisių standartus.

Pandemija nesustabdė darbo, susijusio su strategijomis, teisinėmis iniciatyvomis ir politikos kryptimis, kuriomis siekiama skatinti ar reguliuoti DI naudojimą. Priešingai, krizė privertė institucijas skubiai priimti priemones, kuriomis propaguojamas DI naudojimas, kuris taip pat buvo skatinamas kaip kovos su pandemija priemonė. 2020 m. ES ir valstybės narės labai aktyviai rengė įvairias DI strategijas ir naujas teises priemones visoje ES.

Tačiau, kaip FRA jau pažymėjo savo *2019 m. ataskaitoje apie pagrindinių teisių būklę* ir *2020 m. ataskaitoje apie pagrindinių teisių būklę*, daugelyje DI strategijų pirmenybė teikiama nuorodai į „etikos standartus“ ir tik užsimenama apie poreikį apsaugoti pagrindines teises, tačiau nepateikiamas išsamus teisėmis grindžiamas požiūris. Tačiau, kaip pabrėžė FRA ataskaitoje dėl DI ir pagrindinių teisių, DI naudojimas gali turėti didelį poveikį pagrindinėms žmogaus teisėms. Todėl pagrindinės teisės turi būti aiškiai įtvirtintos visuose būsimuose teisės aktuose.

7.4 FRA NUOMONĖ

ES institucijos ir ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad bet kokios būsimos su dirbtiniu intelektu susijusios teisinės ir politinės priemonės, taikomos ES ar nacionaliniu lygmeniu, būtų grindžiamos pagarba pagrindinėms teisėms. Siekiant šio tikslo, jose turėtų būti numatytos griežtos teisinės apsaugos priemonės, skatinamas poveikio pagrindinėms teisėms vertinimas ir užtikrinama nepriklausoma priežiūra ir galimybė pasinaudoti veiksminga teisine gynyba.

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad ypatingos aplinkybės, pavyzdžiui, pandemija, nesumažintų pagrindinių teisių apsaugos lygio naudojant su dirbtiniu intelektu susijusias technologijas.

8

VAIKO TEISĖS

2020 m. dėl COVID-19 pandemijos vaikai ir šeimos visoje ES susidūrė su sunkumais, kurių anksčiau neteko patirti, visų pirma tos šeimos, kurios jau buvo ekonomiškai ar socialiai pažeidžiamos. Nepaisant valstybių narių pastangų, nuotolinis mokymas sukėlė sunkumų vaikams, neturintiems kompiuterių ar prieigos prie interneto arba gyvenantiems perpildytuose namų ūkiuose. Taip pat kilo didelė smurto namuose grėsmė. Vaikai ir vėl pateikė mažiau prieglobsčio prašymų, tačiau keliose valstybėse narėse jų priėmimo sąlygos tebebuvo netinkamos. Dešimt valstybių narių priėmė 573 nelydimus nepilnamečius ir 771 vaiką iš šeimų, kurios buvo perkeltos iš Graikijos migrantų antplūdžio vietų. Dauguma valstybių narių į nacionalinę teisę įtraukė Procedūrinių garantijų direktyvą vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji arba kaltinamieji. Tačiau pažeidimo nagrinėjimo procedūros prieš septynias valstybes narės vis dar neužbaigtos. Europos Komisija surengė išsamias konsultacijas dėl ES vaiko teisių strategijos, kurią ji planuoja priimti 2021 m.

8.1 FRA NUOMONĖ

Rengdama iniciatyvas pagal Europos vaiko garantijų sistemą Europos Komisija turėtų atsižvelgti į COVID-19 poveikį. Garantijoje turėtų būti apibrėžtos tikslinės iniciatyvos ir skiriamas pakankamas finansavimas, kad būtų apsaugoti pažeidžiamiausi vaikai, visų pirma švietimo, aprūpinimo būstu, sveikatos ir socialinės gerovės srityse.

ES valstybės narės turėtų toliau dėti pastangas, kad visi vaikai, visų pirma pažeidžiamiausi, galėtų vienodomis sąlygomis lankyti mokyklą ir būtų apsaugoti nuo smurto. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad ekonominės paramos priemonės šeimoms su vaikais teiktų tvarią naudą ir būtų prieinamos pažeidžiamiausioms, kaip antai, romų ir migrantų šeimoms. Pavyzdžiui, valstybės narės galėtų įvertinti poreikį peržiūrėti ribą, nuo kurios mažas pajamas gaunančios šeimos galėtų gauti reguliarias socialines išmokas.

Siekdamos parengti įrodymais pagrįstą politiką, valstybės narės ir Europos Komisija turėtų rinkti duomenis, kuriuose būtų vertinama pačių vaikų patirtis ir nuomonė apie pandemijos poveikį jų gyvenimui, fizinei ir psichinei gerovei.

COVID-19 pandemija turėjo didelį poveikį vaikų gerovei Europoje. Šeimos pajamų praradimas, uždarytos mokyklos, padidėjęs smurto namuose ir internete mastas kėlė susirūpinimą dėl teisių pagal ES pagrindinių teisių chartijos 3, 14 ir 24 straipsnius. Valstybės narės šeimoms suteikė keletą ekonominės paramos paketų, kad kompensuotų prarastas pajamas. Tačiau dėl riboto paramos dydžio ir trukmės kyla klausimų dėl jos ilgalaikio naudingumo ir tokių finansinių paketų tvarumo.

Ne visoms šeimoms perėjimas prie mokymosi namuose buvo vienodas. Kai kurie vaikai negalėjo pilnavertiškai dalyvauti mokyklinėje veikloje, nes jie neturėjo prieigos prie interneto įrenginio arba ramios erdvės mokymuisi. Kiti neteko teisės į nemokamus pietus mokykloje. Mokyklų uždarymo ir karantino metu daugiau laiko praleidžiant namuose padaugėjo pranešimų apie smurto prieš vaikus atvejus ir atvejų, kai vaikai seksualiai išnaudojami internetu.

Toliau buvo rengiamasi Europos vaiko garantijų sistemos iniciatyvai. Europos Parlamentas paprašė sukurti šią schemą, kuria siekiama visiems vaikams suteikti vienodas galimybes naudotis pagrindinėmis paslaugomis, daugiausia dėmesio skiriant sveikatos priežiūrai, švietimui, ikimokykliniam ugdymui ir priežiūrai, tinkamam būstui ir tinkamai mitybai. Numatoma, kad Europos vaiko garantijų sistema bus priimta 2021 m.

Į Europą atvykstantys vaikai turi teisę į apsaugą pagal ES pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnį ir į tinkamas priėmimo sąlygas pagal Priėmimo sąlygų direktyvą. Direktyvoje reikalaujama, kad valstybės narės įvertintų vaikų priėmimo poreikius ir, be kita ko, užtikrintų galimybę mokytis ir tinkamą gyvenimo lygį. Tačiau kasdienėje praktikoje priėmimo sąlygos kai kuriose valstybėse narėse kelia rimtą susirūpinimą, nes jų centrai perpildyti, netinkamos higienos sąlygos arba trūksta vaikams pritaikytų priėmimo centrų.

Vaikai su šeimomis ir nelydimi nepilnamečiai ir toliau yra sulaikomi. Nors ES teisėje nedraudžiama administracine tvarka sulaikyti vaikus migrantus, iš dokumentų neturinčių vaikų ir prieglobsčio prašančių arba grąžinamų vaikų neturėtų būti atimama laisvė. Vaikų sulaikymas turi būti suprantamas tik kaip išimtinė kraštutinė priemonė.

Europos Komisija pradėjo įgyvendinti Migracijos ir prieglobsčio paktą, kuriame siūlomas solidarumo mechanizmų rinkinys esant dideliame spaudime, įskaitant perkėlimą. Bendromis Europos Komisijos, Graikijos valdžios institucijų ir 10 valstybių narių pastangomis iš Graikijos migrantų antplūdžio vietų buvo perkelta 573 nelydimi nepilnamečiai ir 771 vaikas iš šeimų.

O Graikijoje vis dar yra apie 1 000 vaikų, kurie yra apgyvendinti nesaugiomis sąlygomis. Apie 100 iš jų gyvena migrantų antplūdžio vietose.

8.2 FRA NUOMONĖ

Europos Komisija ir ES valstybės narės turėtų dėti daugiau pastangų perkelti nelydimus ir kitus pažeidžiamus vaikus, kurie šiuo metu gyvena valstybėse narėse netinkamomis priėmimo sąlygomis. Valstybės narės turėtų atsižvelgti į esamą gerąją vaikų perkėlimo praktiką, kad visos procedūros metu būtų užtikrinami vaiko interesai.

Valstybės narės turėtų dėti visas pastangas, kad garantuotų vaikų apsaugą, užtikrindamos, kad priėmimo sąlygos atitiktų minimalius orumo nežeminančio gyvenimo lygio ir vaikams tinkamų sąlygų standartus, nustatytus Priėmimo sąlygų direktyvoje.

Valstybės narės turėtų sukurti patikimas ir veiksmingas sistemas, kurios leistų išvengti būtinybės sulaikyti vaikus prieglobsčio ar grąžinimo tikslais.

8.3 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų labiau stengtis kasdienėje specialistų praktikoje įgyvendinti Procedūrinių garantijų direktyvą (2016/800/ES). Tai jos galėtų padaryti rengdamos mokymus ir profesines gaires visiems specialistams, įskaitant policijos pareigūnus, teisėjus, advokatus ir prokurorus.

Europos Komisija galėtų toliau remti ES valstybes nares, pavyzdžiui, teikdama perkėlimo į nacionalinę teisę ir direktyvos įgyvendinimo gaires ir sudarydama palankesnes sąlygas valstybėms narėms keistis praktine patirtimi.

ES pagrindinių teisių chartijos 48 straipsniu užtikrinamos svarbios nekaltumo prezumpcijos ir teisės į gynybą apsaugos priemonės. Pagal 24 straipsnį pirmiausia turi būti vadovaujama vaiko interesais. Procedūrinių garantijų direktyva vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji arba kaltinamieji (2016/800/ES), šie punktai apibrėžiami ir praplečiami. Joje reikalaujama, kad valstybės narės nedelsdamos informuotų vaikus ir jų tėvus apie jų teises, kai vaikai yra įtariamieji arba kaltinamieji, užtikrintų, kad vaikui suteikiama galimybė naudotis advokato paslaugomis, ir įvertintų individualią kiekvieno vaiko padėtį.

Iki 2020 m. pabaigos dauguma valstybių narių iš dalies pakeitė savo nacionalinius įstatymus, kad į juos būtų įtraukta ši direktyva. Terminas tai padaryti buvo 2019 m. birželio 11 d. Tačiau septynių valstybių narių atžvilgiu 2019 m. pradėtos pažeidimų nagrinėjimo procedūros buvo vis dar neužbaigtos ir 2020 m. pabaigoje.

9

TEISĖ KREIPTIS Į TEISMĄ

2020 m. ES lygmeniu į politinę ir institucinę sistemą įtraukta reikšmingų naujovių, susijusių su aukų teisėmis. Europos Komisija įsteigė aukų teisių koordinatoriaus pareigybę, priėmė savo pirmąją 2020–2025 m. aukų teisių strategiją ir įkūrė aukų teisių platformą. Nacionaliniu lygmeniu COVID-19 pandemija iš esmės lėmė pokyčius. Ji atkreipė dėmesį į smurtą šeimoje ir sunkumus, kylančius užtikrinant teisę kreiptis į teismą tuo metu, kai labai apribotas judumas ir viešasis gyvenimas. O keliose valstybėse narėse toliau susiduriama su teismų nepriklausomumo problemomis. 2020 m. Komisija paskelbė savo pirmąją teisinės valstybės principo taikymo ataskaitą, o Europos Vadovų Taryba priėmė Reglamentą dėl bendro Sąjungos biudžeto apsaugos sąlygų režimo.

Nusikaltimų aukos turi teisę į pripažinimą ir teisingumą, kaip numatyta ES pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje. 2020 m. Europos Komisija sukūrė sistemą, kuria siekiama toliau plėtoti šias teises ir priartėti prie tikslo visiškai jas pripažinti ir suteikti joms galią. Remdamasi Direktyva dėl nusikaltimų aukų teisių ji paskyrė aukų teisių koordinatorių, priėmė pirmąją ES aukų teisių strategiją ir įsteigė aukų teisių platformą. Tačiau strategijos sėkmė didele dalimi priklausys nuo valstybių narių įsipareigojimo ją įgyvendinti.

Strategijoje nustatyti pagrindiniai prioritetai, įskaitant paramą aukoms pranešus apie nusikaltimus, pažeidžiamų aukų paramos ir apsaugos gerinimą, palankesnes sąlygas aukoms gauti kompensaciją ir visų susijusių suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimo ir koordinavimo stiprinimą. Visais šiais aspektais paramos aukoms organizacijos atlieka labai svarbų vaidmenį. Todėl, kad strategija būtų veiksminga, būtina, kad valstybės narės būtų pasirengusios įvertinti ir, jei reikia, pagerinti ir sustiprinti esamas paramos struktūras.

2020 m. kelios ES valstybės narės (įskaitant Bulgariją, Estiją ir Lietuvą), taip pat Serbija, įsteigė arba sustiprino paramos aukoms organizacijų struktūras. Tačiau dar yra daug sunkumų. Tai, pavyzdžiui, sunkumai informuojant aukas apie jų teises, teikiant praktinius patarimus ir paramą aukoms, kad jos galėtų pasinaudoti savo teisėmis, ir teikiant paramos paslaugas aukoms, siekiant informuoti aukas apie jų vaidmenį baudžiamajame procese ir suteikti atitinkamą paramą pagal Direktyvos dėl nusikaltimų aukų teisių 9 straipsnio 1 dalies a punktą.

9.1 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turi laikytis savo įsipareigojimo užtikrinti visapusišką ir teisingą Direktyvos dėl nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimą. Jos taip pat turėtų toliau plėtoti nusikaltimų aukų teises pagal Europos Komisijos aukų teisių strategiją.

Valstybės narės turėtų imtis veiksmingų priemonių, kad padėtų įgyvendinti visų aukų teisę į visapusišką paramos paslaugas, įskaitant informavimą, konsultavimą ir paramą, susijusius su aukų teisėmis ir tinkamu jų vaidmeniu baudžiamajame procese.

9.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės, kurios dar neratifikavo Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija), raginamos tai padaryti.

FRA ragina valstybes narses šalinti nacionalinių teisės aktų spragas, susijusias su smurto aukomis tapusių moterų apsauga, be kita ko, pateikiant rekomendacijas policijai, kaip įsikišti į smurtą poroje, ir priimti priemones, kuriomis būtų užtikrinta neatidėliotina ir patikima moterų apsauga nuo pakartotinės viktimizacijos ir keršto.

→ Europos Tarybos Stambulo konvencijoje ne tik apibrėžiami standartai, bet, pasitelkiant Europos Tarybos stebėsenos organą (GREVIO), taip pat skatinama moterų teisių apsauga nuo smurto dėl lyties ir pripažinimas bei teisingumas, jei jos tampa aukomis, ir pateikiamos tų standartų gairės. Tačiau iki 2020 m. pabaigos Bulgarija, Čekija, Latvija, Lietuva, Slovakija ir Vengrija vis dar nebuvo ratifikavusios šios Konvencijos.

Be to, prie Konvencijos vis dar neprisijungė ES. Europos Parlamento prašymu ESTT parengė nuomonę, kurioje vertinama, ar Konvencijos pasirašymas ir priėmimas yra suderinamas su ES sutartimis. Tikimasi, kad nuomonė bus pateikta 2021 m. antrąjį ketvirtį.

9.3 FRA NUOMONĖ

→ ES ir jos valstybės narės raginamos toliau stengtis ir aktyviau bendradarbiauti, siekiant išlaikyti ir didinti teisminių institucijų nepriklausomumą, nes tai yra labai svarbi teisinės valstybės principo dalis.

Be to, atitinkamos valstybės narės turėtų imtis skubių veiksmų, kad būtų visiškai laikomasi atitinkamų Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) sprendimų. Valstybės narės taip pat raginamos skubiai imtis veiksmų pagal rekomendacijas, kaip antai pateiktas Europos Komisijos pagal teisinės valstybės procedūrą.

Nepriklausomos teisminės institucijos yra teisinės valstybės principo ir teisės kreiptis į teismą (ES sutarties 19 straipsnis, SESV 67 straipsnio 4 dalis ir ES pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnis) pagrindas. Keliose valstybėse narėse tebesitęsė problemos teisingumo srityje, visų pirma susijusios su teismų nepriklausomumu. 2020 m. Europos Komisija paskelbė pirmąją metinę teisinės valstybės principo taikymo ataskaitą. Teisingumo sistemų ir jų nepriklausomumo klausimas buvo viena iš keturių pagrindinių ataskaitoje nagrinėjamų sričių.

Tais metais taip pat buvo priimtas Reglamentas dėl bendro Sąjungos biudžeto apsaugos sąlygų režimo. Jame kaip vienas iš teisinės valstybės principo pažeidimo rodiklių aiškiai paminima korupcija ir kenkimas teismų sistemos nepriklausomumui.

10

NEJGALIŪJŲ TEISIŲ KONVENCIJOS ĮGYVENDINIMO RAIDA

2020 m. Europos Komisija pradėjo rengti naują strategiją dėl negalios ir pradėjo konsultacijų procesą, kuris tęsėsi visus metus. Ji naująją strategiją pradės įgyvendinti pirmąjį 2021 m. ketvirtį. Europos Parlamentas ir Taryba pasiekė politinį susitarimą dėl naujo Bendrųjų nuostatų reglamento, kuriuo reglamentuojamos ES fondų lėšos ir kuris apima neįgaliųjų teises. Dėl COVID-19 pandemijos buvo išbandyta ES ir jos valstybių narių pareiga laikytis Neįgaliųjų teisių konvencijos (NTK). Valstybės narės ėmėsi įvairių priemonių, kurios turėjo reikšmingos įtakos neįgaliųjų teisėms. Neįgalieji ir jiems atstovaujančios organizacijos, taip pat jų apsaugai pagal NTK įsteigtos struktūros ėmėsi veiksmų, siekdami užtikrinti, kad šios priemonės atitiktų Konvenciją. Apskritai per pandemiją paaiškėjo, kaip svarbu esant pavojingoms situacijoms įtraukti neįgaliuosius ir jiems atstovaujančias organizacijas, taip pat stiprių nacionalinių NTK struktūrų svarbą.

Vyriausybės ėmėsi įvairių priemonių koronaviruso plitimui suvaldyti. Kai kuriomis iš šių priemonių nebuvo visiškai atsižvelgta į NTK įtvirtintas neįgaliųjų teises, visų pirma į 4 straipsnį (pareiga užtikrinti ir skatinti neįgaliųjų teises) ir 11 straipsnį (pavojingos situacijos ir humanitarinės krizės) arba ES pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnį (nediskriminavimas) ir 26 straipsnį (neįgaliųjų integracija). Kai kurie lankymo draudimai buvo pertekliniai, neįgalieji negalėjo lankyti mokyklų arba jiems buvo taikoma per mažai išimčių, susijusių su kaukių dėvėjimo ar socialinių kontaktų ribojimo taisyklėmis.

10.1 FRA NUOMONĖ

Vadovaudamosi NTK, ES valstybės narės, vykdydamos teisėkūros ir vykdomųjų priemonių, susijusių su pavojingomis situacijomis (pavyzdžiui, COVID-19 pandemija), kontrolę, turėtų įvertinti tokių priemonių poveikį neįgaliųjų teisėms ir imtis veiksmų, kad būtų išvengta bet kokio neigiamo poveikio. Pavojingoms situacijoms skirtos priemonės, kurios gali tiesiogiai ar netiesiogiai paveikti neįgaliųjų teises, turėtų būti nustatytos teisės aktuose, nediskriminuojančios ir proporcingos siekiamo tikslo požiūriu. Pagal NTK ir ES pagrindinių teisių chartiją planuojant ir stebint tokias priemones valstybės narės turėtų visapusiškai įtraukti neįgaliuosius ir jiems atstovaujančias organizacijas, taip pat nacionalines stebėsenos įstaigas, įsteigtas pagal NTK 33 straipsnį.

ES institucijos ir ES valstybės narės galėtų padėti atlikti tokius patikrinimus sudarydamos palankesnes sąlygas keistis perspektyvia praktika, visų pirma tarp nacionalinių parlamentų.

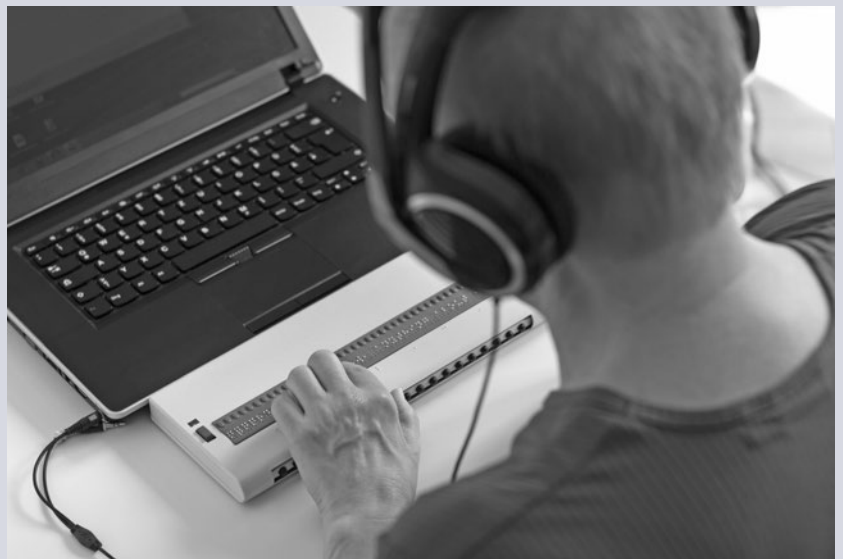
Izoliavimo priemonės taip pat sukėlė problemų, be kita ko, dėl maisto ir medicinos bei valymo priemonių paskirstymo neįgaliesiems. Medicininio rūšiavimo gairės neatitiko NTK standartų ir dėl jų galėjo būti atsisakyta suteikti gyvybę gelbistinčią intensyviają terapiją neįgaliesiems, kurie turėjo panašią galimybę išgyventi kaip ir žmonės be negalios. Be to, izoliavimo priemonės dažnai turėjo didesnę neigiamą poveikį neįgaliųjų psichinei ir fizinei gerovei. Dažnai nebuvo atsižvelgiama į konkrečius jų poreikius.

Trūko tinkamos komunikacijos su neįgaliaisiais ir jiems skirtos informacijos apie priemones, kurių buvo imtasi pandemijai įveikti, visų pirma ankstyvuoju jos etapu, ir jie retai dalyvavo planuojant tokias priemones. Kai kurios ES valstybės narės ėmėsi veiksmų, kad užtikrintų didesnę neįgaliųjų dalyvavimą planuojant ir stebint tokias priemones ateityje. Tai galėtų padėti sumažinti riziką, kad tokiomis priemonėmis ateityje bus pažeista NTK.

10.2 FRA NUOMONĖ

ES valstybės narės turėtų pranešti apie savo reagavimo į ekstremaliąsias situacijas priemones visokeriopai prieinamu būdu. Jos turėtų visapusiškai įgyvendinti atitinkamas ES direktyvas, pavyzdžiui, persvarstytą Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvą ir Interneto prieinamumo direktyvą. Valstybės narės turėtų teikti informaciją naudodamos tinkamus būdus ir formatus, pavyzdžiui, subtitrus, vertimą į gestų kalbą ir lengvai skaitomą informaciją.

Pandemija parodė, kad valstybių narių krizių komunikacijos strategijos retai užtikrina visapusiškai prieinamą informaciją apie ekstremalias situacijas. Pandemijos metu informacija ne visada buvo pateikiama tokiomis priemonėmis ir formatais, kurie leistų neįgaliesiems ją pasiekti, nors to reikalaujama pagal ES teisę, įskaitant persvarstytą Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvą (2018/1808) ir Interneto prieinamumo direktyvą (2016/2102).

Pandemija išryškino skubų deinstitutionalizavimo poreikį. Ji atskleidė ne tik tai, kad neįgaliesiems kyla didesnis fizinis pavojus šios pandemijos metu, bet ir tai, kad esant institucinėje aplinkoje, jų psichinei gerovei kyla didesnis pavojus dėl izoliacijos ir socialinių ryšių trūkumo.

NTK 19 straipsnyje reikalaujama deinstitutionalizavimo ir tikėtina, kad šis klausimas bus įtrauktas į naująją Europos neįgaliųjų strategiją. Įsigaliojus naujam Bendrųjų nuostatų reglamentui ir pradėjus įgyvendinti neįgaliesiems skirtą strategiją padidės spaudimas užbaigti deinstitutionalizavimo procesą.

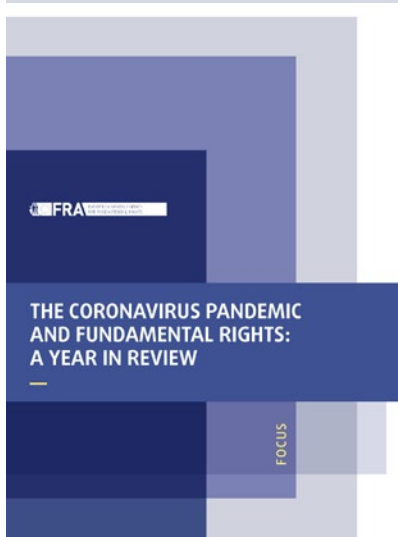

10.3 FRA NUOMONĖ

Vadovaudamosi NTK 19 straipsniu ir įgyvendindamos naująją neįgaliesiems skirtą Europos strategiją, ES ir valstybės narės turėtų skubiai paspartinti pastangas, kad būtų įgyvendinta deinstitutionalizacija, be kita ko, tinkamai pasinaudojant ES lėšomis, kad būtų užtikrinama, jog neįgalieji galėtų gyventi savarankiškai ir būtų įtraukti į bendruomenę.

2020 m. pagrindinių teisių apsaugos srityje padaryta pažanga, tačiau neišvengta ir nesėkmių. FRA 2021 m. ataskaitoje apie pagrindinių teisių būklę apžvelgiami svarbiausi ES 2020 m. sausio–gruodžio mėn. įvykų pokyčiai ir pateikiamos FRA nuomonės šiais klausimais. Atkreipiant dėmesį tiek į laimėjimus, tiek į neišspręstus probleminius klausimus, ataskaitoje pateikiamos įžvalgos apie svarbiausius klausimus, kuriais ES diskutuojama dėl pagrindinių teisių.

Šiais metais daugiausia dėmesio skiriama koronaviruso pandemijai ir jos poveikiui pagrindinėms teisėms. Kituose skyriuose nagrinėjami tokie klausimai, kaip ES pagrindinių teisių chartija ir jos taikymas valstybėse narėse, lygybė ir nediskriminavimas, rasizmas, ksenofobija ir susijusi nepakanta, romų integracija, prieglobstis ir migracija, informacinė visuomenė, privatumas ir duomenų apsauga, vaiko teisės, teisė kreiptis į teismą ir pokyčiai, susiję su Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimu.

JŪSŲ PAGRINDINIŲ TEISIŲ PROPAGAVIMAS IR APSAUGA VISOJE ES —

Visa 2021 m. FRA ataskaita apie pagrindinių teisių būklę skelbiama

<https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021>

Taip pat žr. susijusius FRA leidinius:

- FRA (2021 m.), *FRA nuomonės, 2021 m. ataskaita apie pagrindinių teisių būklę*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021-fra-opinions> (visomis 24 ES oficialiosiomis kalbomis)
- FRA (2021 m.), *Koronaviruso pandemija ir pagrindinės teisės: metų apžvalga*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/coronavirus-pandemic-focus> (ji skelbiama anglų ir prancūzų kalbomis)

Ankstesnes FRA konkrečių metų metines ataskaitas apie Europos Sąjungos iššūkius ir laimėjimus pagrindinių teisių srityje galima rasti FRA svetainėje (anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis).

DAUGIAU INFORMACIJOS

FRA – EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ AGENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viena – Austrija
tel. + 43 158030-0; faks. + 43 158030-699
fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights
 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
 twitter.com/EURightsAgency

Europos Sąjungos
leidinių biuras